

**LATVIJAS LAUKU SAIMNIECĪBU
SAŅEMTO ATBALSTA MAKSĀJUMU
SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE MIKROEKONOMISKAJĀ
GRIEZUMĀ**

**MICROECONOMIC ASPECT OF COMPARATIVE ANALYSIS OF
SUPPORT GRANTED TO LATVIAN FARMS**

Valda BRATKA

Dr. oec.

Saimniecību ekonomikas nodaļas vadītājs,
Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts
Struktoru iela 14, Rīga, LV-1039, Latvija
tālr.: +371 67552909; e-mail: valda.bratka@lvaei.lv

Artūrs PRAULIŅŠ

Dr. oec.

Grāmatvedības eksperts – analītiķis, asociētais profesors,
Tallinas Tehniskās universitātes Ekonomikas un biznesa vadības skolas
Grāmatvedības institūts
Akadeemia tee 3, Tallinn, 12618, Estonia
phone: +372 6204005; e-mail: arturs.praulins@tseba.ttu.ee

Abstract. In the paper the comparative analysis of national and EU support granted to Latvian farms grouped by type of farming and economic size is performed. The fluctuations of support specific weight in farm revenues and subsidies per 1 agricultural work unit and per 1 European size unit using individual index method are explored. The authors come to the conclusions about various dependence levels of Latvian farms differentiated by economic size and type of farming on the support received by agricultural sector. It is stressed that a chronological factor and an economic size of agricultural holding have a significant impact on the diversity of subsidy level. As previously conducted analysis focused on macroeconomic aspects of subsidization in Latvia, the results of the current research have an element of novelty.

Keywords: comparative analysis, farms, Latvia, support.

Ievads

Efektīva lauksaimniecība ir Latvijas lauku reģionu un pārtikas pārstrādes rūpniecības attīstības garants, nodarbinātības veicināšanas priekšnosacījums, kā arī svarīgs nacionālās ekonomikas stabilitātes faktors. Pēdējos gados šīs nozares attīstībā ir vērojamas izmaiņas, kuras nosaka Latvijas kā dalībvalsts statuss ES. Atbalsts agrārajam sektoram, kurš ievērojami pieauga pēc 2004. gada, radot lauksaimniekiem iespēju pretendēt

uz ES tiešajiem atbalsta maksājumiem un pieteikties uz Lauku attīstības plānā paredzētajiem līdzekļiem, veicināja lauku saimniecību modernizāciju un konkurētspējas paaugstināšanu, tādējādi sekmējot sabalansētas lauksaimnieciskās ražošanas attīstību Latvijā. (8.,428.)

Jāpiekrīt zinātniskajā literatūrā (3.,26.) izteiktajam viedoklim, ka atbalsta agrārājam sektoram piešķiršanas nepieciešamība izriet gan no lauksaimniecības kā tautsaimniecības nozares specifikas un tās izšķiroši svarīgas nozīmes valsts pašnodrošinājuma ar pārtiku sasniegšanā, gan arī no lauksaimniecības īpašas ievainojamības un atkarības no klimatiskajiem apstākļiem un ekonomiskās konjunktūras svārstībām. Publikācijās (2.,67.,69-70; 6.,11.; 9.,50.-51.) ir vairākkārt uzsvēta subsīdiju svarīgā loma ES jaunu dalībvalstu lauku saimniecību attīstības veicināšanā.

Pētījuma mērķis ir analizēt dažāda ekonomiskā lieluma un specializācijas Latvijas lauku saimniecību ar ražošanu saistīto subsīdiju apjoma svārstības no 2004. līdz 2008. gadam. Mērķa sasniegšanai izvirzītie uzdevumi ir: 1) analizēt subsīdiju īpatsvara izmaiņas lauku saimniecību ieņēmumos; 2) statistiski izvērtēt hronoloģiskā un ekonomiskā lieluma faktora ietekmes būtiskumu uz subsīdiju īpatsvaru ieņēmumos un subsīdiju apjomu, rēķinot uz 1 LDV¹ un 1 ELV²; 3) salīdzināt subsīdiju apjoma individuālos indeksus hronoloģiskajā un ekonomisko lielumu griezumā. Pētījuma objekts ir dažāda ekonomiskā lieluma un specializācijas Latvijas lauku saimniecības, kuras saņem nacionālo un ES atbalstu. Pētījumā izmantotas ekonomiskās analīzes, sintēzes un statistikas metodes. Aprēķini balstīti uz Latvijas SUDAT un ES FADN datu bāzu datiem.

Nolūkā statistiski novērtēt Latvijas saimniecību 2004. – 2008. gadā saņemto subsīdiju īpatsvara, kā arī subsīdiju uz 1 LDV un 1 ELV atkarību no faktoriem - gadiem (hronoloģiskais faktors) un saimniecības ekonomiskā lieluma (sakārtojums ekonomiskā lieluma grupās)³ – autori veica divfaktoru dispersijas analīzi (two-factor analysis of variance - ANOVA) un formulēja šādas hipotēzes (1.,203-206.):

faktoram “ekonomiskais lielums” $H_0: \mu_{A\ ELV} = \mu_{B\ ELV} = \mu_{C\ ELV} = \dots = \mu_{i\ ELV}$

$H_1: ne\ visi\ \mu_{i\ ELV}\ ir\ vienādi$

faktoram “gads”

$H_0: \mu_{2004} = \mu_{2005} = \mu_{2006} = \mu_{2007} = \mu_{2008}$

$H_1: ne\ visi\ \mu_i\ ir\ vienādi$

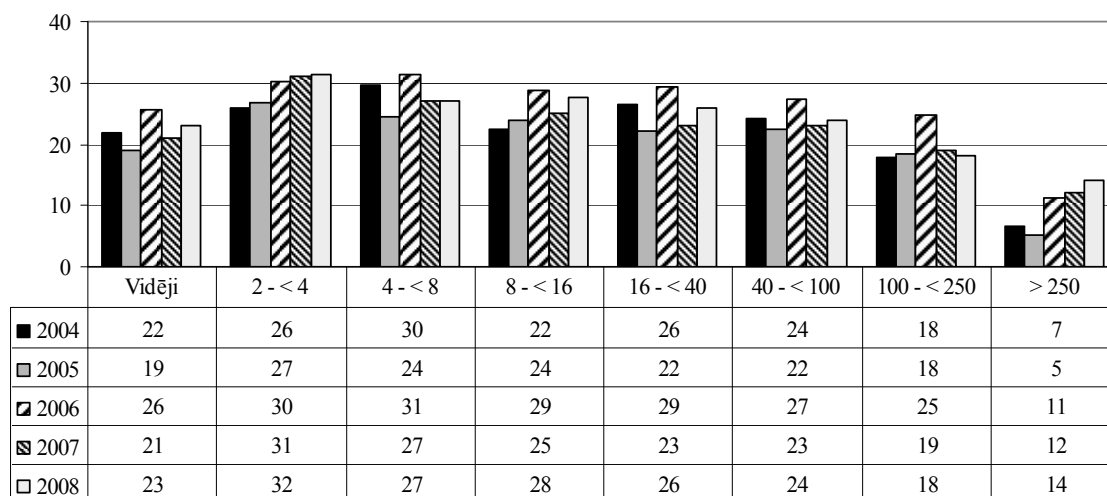
Viens no Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) plaši izmantotajiem rādītājiem, ar kuru aplēš lauksaimniecībai piešķirtā valsts atbalsta līmeni, ir “ražotāja atbalsta novērtējums” (*Producer Support Estimate* – bijušais *Producer Subsidy Equivalent index*). (3.,28.; 7.,521.) Tas

¹ Lauksaimniecības darba vienība (LDV) – viens cilvēkgads (1840 stundu).

² Eiropas lieluma vienība – EUR 1200.

³ A ELV – “2 - < 4 ELV”, B ELV – „4 - < 16 ELV”, C ELV – „16 - < 40 ELV” utt.

atspoguļo valsts atbalsta īpatsvara lauksaimniecības ražotāju ieņēmumos izmaiņas. Šajā rakstā autori izmanto indeksa vienkāršotu mikroekonomisko analogu – ar ražošanu saistīto subsīdiju īpatsvaru lauku saimniecību ieņēmumos, kuram pēc Latvijas pievienošanās ES bija mainīgs raksturs (1. att.). Veicot aprēķinus ar ANOVA, tika konstatēts, ka uz īpatsvaru atstāja ietekmi gan hronoloģiskais faktors ($F = 8,56$; $F_{crit} = 2,78$), gan saimniecības ekonomiskais lielums ($F = 57,48$; $F_{crit} = 2,51$). Vislielākais subsīdiju īpatsvars vidēji bija lauku saimniecībās no 2 līdz 4 ELV (29 %) un tas samazinājās, palielinoties saimniecību ekonomiskajam lielumam, sasniedzot tikai 10 % lauku saimniecībās virs 250 ELV.



1. attēls. Ar ražošanu saistīto subsīdiju¹ īpatsvars (procentos) Latvijas lauku saimniecību ieņēmumos² 2004.-2008. gadā, atbilstoši saimniecības ekonomiskajam lielumam³

Avots: uz SUDAT datiem balstītie autoru aprēķini

Līdz ar to vislielākā atkarība no nacionālajiem un ES atbalsta maksājumiem bija Latvijas mazām saimniecībām, un tā mainījās apgriezti proporcionāli lauku saimniecību ekonomiskajam lielumam. Ja dažās saimniecību grupās subsīdiju īpatsvars analizējamā laika perioda nepārtraukti pieauga (piemēram, pašās mazākajās saimniecībās par 6, bet vislielākajās – par 7 procentpunktiem), tad citās pieaugumi un kritumi secīgi nomainīja viens otru. Subsīdiju īpatsvara svārstības dažādās ekonomiskā

¹ Tajās nav iekļautas ieguldījumu subsīdijas, kas paredzētas lauksaimnieciskās ražošanas attīstībai un tehniskajai modernizācijai, jo to saistība ar ražošanas procesu ir pastarpināta.

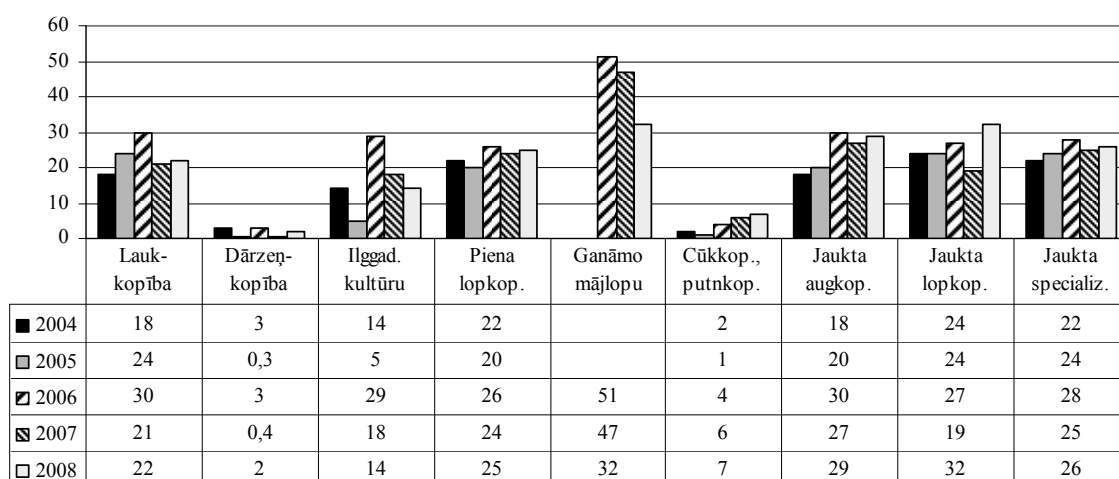
² Saimniecību ieņēmumus veido saražotas produkcijas vērtība, kā arī ES un valsts atbalsta maksājumi. Saražotas produkcijas vērtībā kopā ar pārdošanas ieņēmumiem iekļauj arī personīgo un saimniecību iekšējo patēriņu ražošanas procesu nodrošināšanai, kā arī pašražotas produkcijas krājumu starpību.

³ ES saimniecību ekonomisko lielumu izsaka Eiropas lieluma vienībās (ELV). 1 ELV atbilst EUR 1200. Lai noteiktu saimniecības ekonomisko lielumu, tiek aprēķināts saimniecības kopējais bruto segums. Standarta bruto segumu, kas tiek noteikts katrai ražošanas nozares vienībai – augkopības kultūrai, lauksaimniecības dzīvnieku grupai, aprēķina, vadoties pēc attiecīgā reģiona vidējās ražas, produkcijas un ražošanas resursu cenām. Kopējais standarta bruto segums raksturo saimniecības ekonomisko lielumu naudas izteiksmē.

lieluma grupās bija līdzīgas (variācijas koeficients 8 – 11 % robežās, izņemot saimniecības no 100 līdz 250 ELV – 15 % un virs 250 ELV – 39 %).

Tendence samazināties ar ražošanu saistīto subsīdiju īpatsvaram līdz ar lauku saimniecību ekonomiskā lieluma pieaugumu bija skaidri vērojama arī Latvijas kaimiņvalstīs, kā arī vairākumā ES dalībvalstu (tabula raksta pielikumā). Atsevišķās dalībvalstīs subsīdiju īpatsvars ieņēmumos pieauga, kamēr saimniecības nerasniedza noteiktas ekonomiskas grupas apakšējo lieluma sliekšni (piemēram, Čehijā - 8 ELV, Dānijā, Francijā un Slovākijā - 16 ELV, bet Ungārijā – 40 ELV), un tad sāka sarukt. Līdz ar to līdzīgi kā Baltijas valstīs arī pārējās ES dalībvalstīs atbalsts lauksaimniecībai bija būtiskāks tieši mazajām saimniecībām. Savukārt citā pētījumā (5.,78.) bija konstatēts, ka saimniecību - vislielāko ieguvēju ekonomiskais lielums ir atkarīgs no konkrētas valsts agrārā sektora struktūras (piemēram, Polijā un Ungārijā - mazas, bet Čehijā un Slovākijā - vidējā lieluma un lielās saimniecības).

Literatūrā (7.,524.) ir uzsvērts subsīdiju salīdzinošās analīzes saimniecību specializācijas griezumā svarīgums. Piešķirtā atbalsta apgušanas apjomi un virzieni parasti ir ļoti diferencēti atkarībā no lauku saimniecības specializācijas un vēsturiski izveidojušās ražošanas procesa ekonomiskās specifikas. (6.,23.-24.) Pēc ANOVA rezultātiem¹ var secināt, ka šis teorētiskais atzinums ir patiess arī Latvijas apstākļos. Proti, grupējot saimniecības pēc specializācijas (2. att.), subsīdiju īpatsvars bija atkarīgs gan no hronoloģiskā faktora ($F = 5,57$; $F_{crit} = 2,71$), gan no specializācijas ($F = 35,80$; $F_{crit} = 2,36$).



2. attēls. Ar ražošanu saistīto subsīdiju īpatsvars (procentos) Latvijas lauku saimniecību ieņēmumos 2004.-2008. gadā, atbilstoši saimniecības specializācijai

Avots: uz SUDAT datiem balstītie autoru aprēķini

¹ No analīzes bija izslēgta ganāmo mājlopu specializācija, jo tās dati ir pieejami tikai kopš 2006. gada.

Ņemot vērā specializācijas vidējo atkarību 2004.–2008. gadā no nacionālā un ES atbalsta agrārajam sektoram, visas lauku saimniecības var nosacīti iedalīt 3 grupās: augsta atkarība (ganāmo mājlopu audzēšana – 43 %), vidēji liela (laukkopība un piena lopkopība – 23 %, jaukta augkopība, jaukta lopkopība un jaukta specializācija – 25 %, ilggadīgo kultūru audzēšana – 16 %) un maza (dārzenkopība – 2 %, cūkkopība un putnkopība – 4 %). Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka dārzenkopības, cūkkopības un putnkopības, kā arī ilggadīgo kultūru audzēšanas saimniecību saņemto subsīdiju īpatsvaram ieņēmumos bija raksturīgas izteiktas svārstības (variācijas koeficients 77 %, 64 % un 54 % attiecīgi). Vispastāvīgāko īpatsvaru uzrādīja jaukta specializācija un piena lopkopība (variācijas koeficients 9 – 10 % robežās).

Līdz šim Latvijas literatūrā, analizējot ar ražošanu saistīto subsīdiju sadalījumu agrārā sektora mikroekonomiskajā līmenī, galvenokārt tika izmantots relatīvais rādītājs – subsīdiju īpatsvars saimniecību ieņēmumos. (4., 39.-41.) Lai paplašinātu šo pētījumu, autori ievieša arī kritēriju absolūtos skaitļos – saimniecības saņemto subsīdiju summu. Tomēr salīdzināt un novērtēt dažāda lieluma saimniecību saņemto atbalstu absolūtā izteiksmē nav mērķtiecīgi – lielākai saimniecībai tas noteikti būs lielāks, bet, attiecinot subsīdijas pret kādu citu rādītāju, piemēram, Eiropas lieluma vienībās izteiktu saimniecības lielumu vai nosacītajās darbaspēka vienībās (LDV) izteiktu darbaspēka ieguldījumu, iegūst savstarpēji salīdzināmus rādītājus.¹

Izmantojot ANOVA ar ražošanu saistīto subsīdiju uz 1 LDV un 1 ELV ietekmējošo faktoru būtiskuma novērtējumam, ar 95 % varbūtību hipotēzi H_0 var noraidīt, līdz ar to hronoloģiskajam faktoram un saimniecības ekonomiskajam lielumam bija būtiska ietekme ($F > F_{crit}$) uz saimniecību saņemto subsīdiju apjomu (1. tab.). Kā izņēmumu var minēt atbalsta maksājumu kategoriju „subsīdijas augkopībai” uz 1 LDV, kuras nebija atkarīgas no hronoloģiskā faktora ($F = 0,80$; $F_{crit} = 2,78$). Savukārt par tādu uz 1 LDV aprēķinātu subsīdiju veidu kā mazāk labvēlīgu apvidu maksājumu atkarību no hronoloģiskā faktora ($F = 2,93$; $F_{crit} = 2,78$; p-vērtība = 0,0419) un pārējo maksājumu atkarību no saimniecības ekonomiskā lieluma ($F = 2,83$; $F_{crit} = 2,51$; p-vērtība = 0,0315) vairs nevar runāt, ja varbūtības līmenis tiek paaugstināts līdz 99 % (attiecīgi p-vērtība = 0,0419 > $\alpha = 0,01$ un p-vērtība = 0,0315 > $\alpha = 0,01$). Hipotēzi H_0 nevar noraidīt, ja varbūtības līmenis tiek paaugstināts līdz 99 %, izvērtējot arī mazāk labvēlīgu apvidu maksājumu uz 1 ELV atkarību no hronoloģiskā faktora (p-vērtība = 0,0317 > $\alpha = 0,01$).

¹ Tiek pielietoti arī citi rādītāji: piemēram, subsīdijas uz 1 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes vai ar ražošanu saistīto subsīdiju īpatsvars lauku saimniecību izmaksās (7.)

1. tabula

Latvijas lauku saimniecību ar ražošanu saistīto subsīdiju uz 1 LDV un 1 ELV
divfaktoru dispersijas analīzes ($\alpha = 0,05$) rezultāti

Subsīdijas veids	Ietekmējošais faktors	Subsīdijas uz 1 LDV		Subsīdijas uz 1 ELV	
		F	F crit	F	Fcrit
Vienotais platības maksājums	ELV	24,99	2,51	85,01	2,51
	gadi	23,42	2,78	76,52	2,78
Mazāk labvēlīgo apvidu maksājumi	ELV	51,17	2,51	101,89	2,51
	gadi	2,93	2,78	3,17	2,78
Subsīdijas augkopībai	ELV	28,74	2,51	8,67	2,51
	gadi	0,80	2,78	10,61	2,78
Subsīdijas lopkopībai	ELV	6,40	2,51	21,64	2,51
	gadi	17,30	2,78	31,97	2,78
Atbalsts bioloģiskai lauksaimniecībai	ELV	11,45	2,51	9,26	2,51
	gadi	12,82	2,78	6,35	2,78
Pārējie maksājumi	ELV	2,83	2,51	7,85	2,51
	gadi	11,58	2,78	11,35	2,78
Izmaksu kompensācija ¹	ELV	25,27	2,51	6,87	2,51
	gadi	16,65	2,78	45,36	2,78

Avots: uz SUDAT datiem balstītie autoru aprēķini

Jāatzīmē, ka salīdzināmo rādītāju lielas skaitliskas vērtības var joprojām apgrūtināt salīdzināšanu arī pēc veiktajām korekcijām. Tāpēc salīdzinājumam bija aprēķināti Latvijas lauku saimniecību ar ražošanu saistīto subsīdiju uz 1 LDV un 1 ELV individuālie indeksi (10.,170), kuri ļauj noteikt atšķirības starp noteikta veida subsīdijas apjomu attiecīga ekonomiskā lieluma saimniecību grupā, salīdzinot ar visu grupu vidējo lielumu, t. i., noteikta veida subsīdijas apjomu Latvijas vidējā saimniecībā (1. formula).

$$iq_{i/vid} = \frac{q_i}{q_{vid}} \quad (1)$$

kur $iq_{i/vid}$ - i-tās saimniecību grupas individuālais noteikta veida subsīdiju indekss;
 q_i - i-tās saimniecību grupas noteikta veida subsīdiju apjoms;
 q_{vid} - noteikta veida subsīdiju vidējais apjoms visās saimniecību grupās.

2004.-2008. gadā saņemto subsīdiju uz 1 LDV apjoms lauku saimniecībās ar ekonomisko lielumu no 8 līdz 250 ELV bija virs vidēja Latvijas līmeņa (2. tab.). Tomēr šāda lieluma saimniecību kopā tāpat bija vērojama diferenciācija. Individuālie indeksi strauji palielinājās līdz ar saimniecības ekonomiskā lieluma pieaugumu, sasniedzot maksimumu

¹ Izmaksu kompensācijas maksājumi - zemes ielabošanai, kredītprocentu segšanai, akcīzes nodokļa kompensācijai par izlietoto dīzeļdegvielu.

saimniecībās no 16 līdz 100 ELV, nedaudz sarūkot nākošajā saimniecību grupā, kuras lielums nepārsniedza 250 ELV. Savukārt saimniecībās līdz 4 ELV visu subsīdijas veidu individuālo indeksu vidējais tikai nedaudz pārsniedza pusi no agrārā sektora vidējā, bet vislielākajās saimniecībās kopumā sasniedza 3/4 no tā.

2. tabula

Latvijas lauku saimniecību ar ražošanu saistīto subsīdiju uz 1 LDV
individuālie indeksi, atbilstoši saimniecības ekonomiskajam lielumam
(2004. – 2008. g.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
	<i>Subsīdijas veids</i>					<i>2 - < 4 ELV</i>				
VPM	Vienotais platības maksājums					0,52	0,55	0,54	0,49	0,57
MLA	Mazāk labvēlīgo apvidu maksājumi					0,67	0,76	0,71	0,65	0,70
SUA	Subsīdijas augkopībai					0,28	0,31	0,26	0,21	0,25
SUL	Subsīdijas lopkopībai					0,51	0,74	0,53	0,46	0,50
ABL	Atbalsts bioloģiskai lauksaimniecībai					-	0,93	1,02	0,50	0,85
PMA	Pārējie maksājumi					0,50	1,59	0,50	0,78	0,72
IZM	Izmaksu kompensācija					0,24	0,32	0,39	0,21	0,27
	<i>4 - < 8 ELV</i>					<i>8 - < 16 ELV</i>				
VPM	0,90	0,91	0,85	0,76	0,73	1,21	1,33	1,23	1,09	1,12
MLA	1,20	1,07	1,12	0,94	0,80	1,39	1,48	1,38	1,24	1,35
SUA	0,76	0,80	0,61	0,46	0,30	1,21	1,40	1,02	0,75	0,79
SUL	1,23	1,02	0,82	0,81	0,73	1,23	1,12	1,41	1,03	1,25
ABL	-	1,61	1,27	1,32	1,47	-	1,61	1,64	2,09	1,64
PMA	1,26	1,09	0,77	0,77	0,72	1,36	0,56	1,00	0,86	0,87
IZM	0,61	0,73	0,76	0,47	0,42	1,06	1,26	1,29	0,92	0,92
	<i>16 - < 40 ELV</i>					<i>40 - < 100 ELV</i>				
VPM	2,11	1,87	2,05	1,84	1,58	2,00	2,21	1,80	2,30	2,03
MLA	1,85	1,85	1,87	1,97	1,73	1,76	1,85	1,48	2,03	1,70
SUA	2,27	1,90	2,35	1,86	1,62	2,68	2,91	2,40	2,85	2,72
SUL	1,93	1,62	1,96	1,67	1,48	0,92	1,41	1,10	1,94	1,71
ABL	-	1,50	1,57	2,28	1,38	-	0,33	0,55	0,90	0,46
PMA	2,71	0,67	1,79	1,29	1,18	1,46	0,85	2,37	2,02	1,82
IZM	2,54	2,09	2,14	1,95	1,66	2,82	2,79	1,97	2,90	2,65
	<i>100 - < 250 ELV</i>					<i>> 250 ELV</i>				
VPM	1,39	1,58	1,51	1,85	1,85	0,69	0,55	0,76	0,95	1,07
MLA	0,67	0,93	1,04	1,31	1,46	0,12	0,12	0,22	0,36	0,51
SUA	1,84	2,07	2,00	2,84	3,50	0,97	0,72	1,32	1,83	1,94
SUL	1,63	1,84	2,05	1,62	1,53	0,49	0,49	0,88	1,53	1,72
ABL	-	0,10	0,49	0,67	0,52	-	0,00	0,00	0,02	0,01
PMA	0,39	0,27	1,92	1,86	2,00	0,19	0,49	0,75	0,92	1,34
IZM	2,12	2,26	1,84	2,87	2,74	1,14	0,73	0,92	1,50	1,94

Avots: uz SUDAT datiem balstītie autoru aprēķini

Tajā pašā laikā atsevišķu subsīdijas veidu relatīvā līmeņa svārstības bija pakļautas citām likumsakarībām. Piemēram, atbalsts bioloģiskajai lauksaimniecībai sāka sarukt saimniecībās virs 100 ELV, tādējādi apstiprinot, ka bioloģiskā lauksaimniecība nenotiek lielražošanas mērogā un paliek mazu un vidēji lielu saimniecību pārziņā. Izvērtējot atšķirības starp subsīdiju veidiem katras saimniecību grupas ietvaros, jāsecina, ka tās bija visbūtiskākās lielu saimniecību grupās (no 100 līdz 250 ELV un virs 250 ELV – variācijas koeficients 73 % un 49 %), kā arī vismazākajās saimniecībās (līdz 4 ELV – variācijas koeficients 50 %). Visvienveidīgākie subsīdiju individuālie indeksi bija vidēji lielu saimniecību grupās ar ekonomisko lielumu no 8 līdz 40 ELV (variācijas koeficients 25 % un 21 % attiecīgi).

No Latvijas lauku saimniecību ar ražošanu saistīto subsīdiju uz 1 ELV individuālo indeksu analīzes rezultātiem (3. tab.) izriet, ka indeksi samazinājās, pieaugot saimniecības ekonomiskajam lielumam. Līdz ar to subsīdijas uz 1 ELV saimniecībās no 2 līdz 4 ELV bija vidēji 1,5 reizes augstākas nekā visa Latvijas agrārā sektora vidējais rādītājs, bet saimniecību grupā virs 250 ELV sasniedza tikai 2/5 no vidējā.

Tomēr dažu subsīdijas veidu relatīvais līmenis neiekļāvās šajā tendencē. Piemēram, subsīdiju augkopībai indekss pieauga, sasniedzot maksimālo vērtību saimniecībās no 100 līdz 250 ELV. Rezultātā tajās saņemto subsīdiju līmenis bija vidēji par 1/3 lielāks, nekā visā nozarē. Līdzīgu tendenci demonstrēja izmaksu kompensācijas indekss. Tā kā lielajām saimniecībām tika piešķirti lieli kredīti un tās apsaimnieko lielākās zemes platībām, šo saimniecību saņemtā kredītprocentu un akcīzes nodokļa kompensācija pieaug kopā ar saimniecības ekonomisko lielumu. Variācijas koeficients norāda, ka vislielākās svārstības starp subsīdiju veidiem saimniecību grupas ietvaros bija vērojamas vislielākajās un vismazākajās saimniecību grupās, proti, virs 250 ELV (71 %), no 100 līdz 250 ELV (47 %), kā arī no 2 līdz 4 ELV (49 %), tādējādi liecinot par saņemamo subsīdiju līmeņa attiecībā pret vidējo Latvijā neviendabīgumu. Savukārt visvienveidīgākie subsīdiju individuālie indeksi bija saimniecībās no 16 līdz 40 ELV (variācijas koeficients 19 %).

3. tabula

Latvijas lauku saimniecību ar ražošanu saistīto subsīdiju uz 1 ELV
individuālie indeksi, atbilstoši saimniecības ekonomiskajam lielumam
(2004. – 2008. g.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
	<i>Subsīdijas veids</i>					<i>2 - < 4 ELV</i>				
VPM	Vienotais platības maksājums					1,45	1,48	1,50	1,46	1,47
MLA	Mazāk labvēlīgo apvidu maksājumi					1,88	2,05	1,98	1,92	1,81
SUA	Subsīdijas augkopībai					0,79	0,84	0,74	0,63	0,64
SUL	Subsīdijas lopkopībai					1,42	2,00	1,48	1,37	1,29
ABL	Atbalsts bioloģiskai lauksaimniecībai					-	2,51	2,85	1,48	2,20
PMA	Pārējie maksājumi					1,39	4,29	1,39	2,30	1,87
IZM	Izmaksu kompensācija					0,66	0,87	1,09	0,63	0,69
	<i>4 - < 8 ELV</i>					<i>8 - < 16 ELV</i>				
VPM	1,36	1,30	1,29	1,26	1,30	1,05	1,24	1,09	1,15	1,09
MLA	1,80	1,53	1,69	1,56	1,44	1,21	1,38	1,23	1,31	1,31
SUA	1,14	1,15	0,92	0,77	0,54	1,05	1,30	0,91	0,79	0,77
SUL	1,85	1,46	1,24	1,35	1,31	1,07	1,04	1,25	1,08	1,21
ABL	-	2,30	1,92	2,19	2,63	-	1,50	1,46	2,19	1,60
PMA	1,89	1,57	1,16	1,27	1,29	1,18	0,52	0,89	0,90	0,84
IZM	0,92	1,04	1,15	0,78	0,75	0,92	1,17	1,14	0,97	0,90
	<i>16 - < 40 ELV</i>					<i>40 - < 100 ELV</i>				
VPM	1,12	1,10	1,11	1,07	1,00	1,05	1,05	0,97	1,04	0,93
MLA	0,99	1,09	1,01	1,15	1,09	0,92	0,88	0,80	0,91	0,78
SUA	1,21	1,12	1,27	1,08	1,02	1,41	1,39	1,29	1,28	1,24
SUL	1,03	0,96	1,06	0,97	0,93	0,48	0,67	0,59	0,87	0,78
ABL	-	0,88	0,85	1,33	0,87	-	0,16	0,30	0,41	0,21
PMA	1,45	0,40	0,97	0,75	0,75	0,77	0,41	1,27	0,91	0,83
IZM	1,36	1,24	1,16	1,13	1,05	1,48	1,33	1,06	1,31	1,21
	<i>100 - < 250 ELV</i>					<i>> 250 ELV</i>				
VPM	0,91	0,94	0,89	0,98	0,90	0,33	0,33	0,41	0,48	0,54
MLA	0,44	0,55	0,62	0,69	0,70	0,06	0,07	0,12	0,18	0,26
SUA	1,20	1,23	1,18	1,50	1,69	0,46	0,43	0,72	0,92	0,99
SUL	1,07	1,09	1,22	0,85	0,74	0,23	0,29	0,48	0,77	0,87
ABL	-	0,06	0,29	0,35	0,25	-	0,00	0,00	0,01	0,00
PMA	0,26	0,16	1,14	0,98	0,96	0,09	0,30	0,41	0,46	0,68
IZM	1,38	1,35	1,09	1,52	1,32	0,54	0,44	0,50	0,75	0,99

Avots: uz SUDAT datiem balstītie autoru aprēķini

Secinājumi un priekšlikumi

Pēc Latvijas pievienošanās ES ar ražošanu saistīto subsīdiju īpatsvars ieņēmumos mainījās apgriezti proporcionāli lauku saimniecību ekonomiskajam lielumam. Līdz ar to visvairāk atkarīgas no agrārājam sektoram piešķirtajiem atbalsta maksājumiem bija Latvijas mazās saimniecības. Līdzīga situācija bija arī vairākumā ES dalībvalstu. Klasificējot

Latvijas lauku saimniecības pēc specializācijas, var izdalīt šādas grupas: augsta atkarība (ganāmo mājlopu audzēšana), vidēji liela (laukkopība un piena lopkopība, jaukta augkopība, jaukta lopkopība un jaukta specializācija, ilggadīgo kultūru audzēšana) un maza atkarība no subsīdijām (dārzenkopība, cūkkopība un putnkopība). Izvērtējot ANOVA rezultātus, ar varbūtību 95 % var apgalvot, ka gan hronoloģiskais faktors, gan saimniecības ekonomiskais lielums atstāja būtisku ietekmi uz saimniecību saņemto subsīdiju līmeni. Subsīdiju uz 1 LDV apjoms bija virs vidēja Latvijas līmeņa lauku saimniecībās ar ekonomisko lielumu no 8 līdz 250 ELV. Savukārt saimniecībās līdz 4 ELV visu subsīdijas veidu individuālo indeksu vidējais tikai nedaudz pārsniedza pusi no agrārā sektora vidējā, vislielākajās saimniecībās kopumā sasniedzot 3/4 no tā. Subsīdiju (izņemot subsīdijas augkopībai un izmaksu kompensāciju) uz 1 ELV individuālie indeksi samazinājās, pieaugot saimniecības ekonomiskajam lielumam. Līdz ar to subsīdijas uz 1 ELV saimniecībās no 2 līdz 4 ELV bija vidēji 1,5 reizes augstākas nekā visa Latvijas agrārā sektora vidējais rādītājs, bet saimniecību grupā virs 250 ELV sasniedza tikai 2/5 no vidējā.

Balstoties uz rakstā formulētajām atziņām, autori izvirza priekšlikumus:

- 1) agrārā sektora ekonomistiem: ar ražošanu saistīto subsīdiju ietekmējošo faktoru detalizētai izpētei turpmākajos pētījumos ir ieteicams veikt padziļinātu analīzi kā Latvijas reģionālajā griezumā, tā arī pa lauku saimniecību ekonomiskajiem lielumiem vienas specializācijas ietvaros;
- 2) lauksaimniecības politikas veidotājiem:
 - (a) ir jāapsver iespēja ciešāk sasaistīt dažu subsīdiju veidus ar lauku saimniecību ražošanas efektivitāti, tādējādi pārvēršot agrārajam sektoram piešķirto valsts un nacionālo atbalstu par sekmīgi darbojušos saimniecību konkurētspējas paaugstināšanas instrumentu, nevis par dzīvotnespējīgu uzņēmumu papildu finansēšanas avotu;
 - (b) izstrādājot atbalsta piešķiršanas kritērijus un kārtību, rūpīgi analizēt un aktīvi pārņemt Somijas un Zviedrijas pieredzi nacionālās lauksaimniecības attīstības veicināšanā, ievērojot šo valstu lauku saimniecību lielu darbības rezultativitāti, kas koeksistē ar lielu atkarību no subsīdijām.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Arhipova I., Bāliņa S. *Statistika ekonomikā un biznesā*. – Rīga: Datorzinību centrs, 2006.
2. Chrastinová Z., Burianová V. *Economic development in Slovak agriculture // Agricultural Economics – Czech*, 2009, Vol. 55 (2), pp. 67–76.

3. *Dibrova A., Dibrova, L. Domestic support for Ukrainian agriculture under the conditions of world financial crisis. // Problems of World Agriculture, 2009, Vol. 6 (XXI), pp. 26 – 32.*
4. *Lauku saimniecības darba ekonomiskās analīzes rezultāti (2007. gads). – Rīga: Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts, 2008.*
5. *Osztragonác I. Development of the Single Area Payments Scheme in the Visegrad Countries // Problems of World Agriculture, 2008, Vol. 3 (XVIII), pp. 78-86.*
6. *Sikorska A., Wrzochalska A., Chmieliński P. Common Agricultural Policy and the regional diversification of Polish farming. // The Structural Changes in the Rural Areas and Agriculture in the Selected European Countries. - National Research Institute of Agricultural and Food Economics (Warsaw, Poland), 2009, Nr. 128.1, pp. 10-30.*
7. *Střeleček F., Zdeňek R., Lososová J. Comparison of agricultural subsidies in the Czech Republic and in the selected states of the European Union // Agricultural Economics – Czech, 2009, Vol. 55 (11), pp. 519 – 533.*
8. *Svarinska Ž. Latvijas lauksaimniecības nozares reģionālās attīstības perspektīvas. // Tautsaimniecības attīstības problēmas un risinājumi (starp. zinātn. konferences materiāli 17.04.2008., Rēzekne), 428.-437. lpp.*
9. *Мицкевич Б. Политика финансирования сельского хозяйства и развития сельских регионов в Польше из внутренних средств и бюджета Европейского Союза. // Актуальные проблемы устойчивости развития сельского хозяйства (материалы VII Международной практической конференции 17.09.2008, Минск), стр. 49 – 51.*
10. *Сизова Т. М. Статистика. – Санкт-Петербург: ГУИТМО, 2005.*

Summary

The aim of this research is to analyse the diversity of granted support specific weight in revenue structure of Latvian farms from 2004 to 2008. The economic analysis, synthesis and statistical methods were used to conduct the research. It is concluded that the specific weight of support fluctuated inversely with the farm economic size. Therefore the smallest farms were the most dependent on state subsidies. The similar situation was observed in other EU states. Grazing livestock farms had the highest specific weight of support in revenues, but farms engaged in business of horticulture and granivores had the lowest one. According to the results of 2-way analysis of variance it could be stated with the 95 % probability that both the chronological factor and farm economic size had a significant impact on a level of received support payments. Support per 1 AWU was above the average rate in farms from 8 to 250 ESU. In farms smaller than 4 ESU it halved, but in agricultural holdings with economic size above 250 ESU reached 3/4 of the average. The individual index of support per 1 ESU (except for compensation payments and support granted to crops farming) was diminishing as the farm economic size increased. Therefore it was 1.5 times bigger in the smallest farms and 2.5 times smaller in the largest ones in comparison with the sector average.

Ražošanas subsīdiju īpatsvars (procentos) atsevišķu ES dalībvalstu lauku
saimniecību ieņēmumos 2004. – 2007. gadā, atbilstoši saimniecības
ekonomiskajam lielumam

		A	B	C	D	E	F		A	B	C	D	E	F		A	B	C	D	E	F
2004	BEL	-	-	-	12	10	7	FRA	-	-	23	24	19	14	POL	8	9	9	8	8	10
2005		-	-	-	14	12	7		-	-	19	24	19	14		11	10	9	9	8	9
2006		-	-	-	17	13	8		-	-	19	25	20	14		19	14	14	13	11	12
2007		-	-	-	15	13	9		-	-	18	22	18	13		15	14	12	11	9	11
2004	CYP	19	14	17	15	11	9	HUN	15	15	15	17	16	13	POR	18	19	20	17	16	21
2005		30	26	22	13	11	-		8	18	18	20	21	15		23	24	21	20	17	19
2006		24	22	19	15	9	-		10	18	16	20	22	17		23	21	21	22	17	17
2007		22	14	12	11	6	32		13	15	16	18	20	15		20	21	20	21	17	14
2004	CZE	-	15	18	17	18	11	IRE	64	55	50	36	18	13	SUO	-	-	58	47	39	27
2005		-	19	22	21	23	14		63	55	53	38	21	15		-	-	62	47	40	30
2006		-	26	29	25	29	17		65	56	49	41	22	13		-	-	51	44	38	25
2007		-	23	26	22	23	16		69	57	50	38	19	13		-	-	46	41	36	25
2004	DAN	-	-	17	24	18	10	ITA	-	12	13	11	9	6	SVE	-	-	31	25	19	14
2005		-	-	9	18	15	9		-	10	11	11	11	8		-	-	29	24	20	15
2006		-	-	15	13	15	10		-	13	12	13	11	9		-	-	29	26	23	15
2007		-	-	15	16	12	9		-	9	11	11	9	7		-	-	29	24	19	13
2004	DEU	-	-	-	17	15	15	LTU	27	19	18	17	15	12	SVK	-	-	23	25	21	11
2005		-	-	-	17	15	15		27	22	21	20	17	13		-	-	28	30	31	18
2006		-	-	-	18	16	15		28	28	27	27	27	18		-	-	29	37	32	20
2007		-	-	-	16	13	13		26	24	22	19	19	12		-	-	27	29	31	20
2004	ELL	19	20	20	18	17		LUX	-	-	33	30	22	20	SVN	39	31	23	16	12	-
2005		18	19	20	18	14			-	-	-	27	22	19		35	32	21	18	14	-
2006		35	27	26	24	24	5		-	-	-	26	19	16		29	30	25	19	14	-
2007		31	26	24	23	21	4		-	-	-	31	21	19		29	26	23	19	16	-
2004	ESP	23	12	14	14	14	10	NED	-	-	-	7	5	3	UKI	-	-	42	33	24	15
2005		14	13	16	16	15	12		-	-	-	8	5	4		-	-	46	33	25	15
2006		24	15	15	15	14	12		-	-	-	5	7	4		-	-	48	32	23	15
2007		9	12	13	12	12	9		-	-	-	7	6	4		-	-	46	32	23	12
2004	EST	27	28	22	15	13	12	OST	-	-	30	27	21	13							
2005		34	30	25	15	15	11		-	-	33	28	21	14							
2006		41	35	30	24	14	15		-	-	31	26	22	16							
2007		35	32	28	20	17	14		-	-	28	23	18	14							

“A” < 4 ELV; “B” 4 -< 8 ELV; “C” 8 -< 16 ELV; “D” 16 -< 40 ELV; “E” 40 -< 100 ELV; “F” >= 100 ELV

Avots: uz FADN datiem balstītie autoru aprēķini